

(WÜNSCHMÄRCHEN, L. Röhrich's term). It is characterized by a limited number of magical elements, economy in the use of supernatural and fantastic ornaments, and a tendency towards clarity and simplicity of the utterance. The "syntax" of this fable is based on intentional situations. The main idea reinforces a belief in the power of love capable of overcoming all obstacles and resisting the forces evil to man. The fable reflects the process of man's self-improvement; its protagonist is usually a heroic figure.

The last chapter of J. Ługowska's study (Ch. IV) is devoted to the analysis of literary texts treated as final results of modifications performed on the folk material. They are exemplified by the works of Polish writers such as S. Wasylewski, J. Baranowicz, H. Januszewska, M. Kędziorzyna and E. Ostrowska. The author makes an interesting attempt at comparison and interpretation of such changeable categories as the virtual reader of a new text, the type of the narrator or the consciousness of the "translator" of a folk text.

In the end it should be made clear that the present review points only to some aspects of J. Ługowska's study (particularly to those concerning the determinants and transformations of the genre structure of the fable and the fairy-story). The range of problems discussed by the author is much wider, and the consistency of her argument remarkable, the more so as it combines the knowledge of various scientific branches (e.g. theory of translation, theory of information, genology, study of folklore, methodology). The work makes a valuable contribution to genological studies.

Bogdan Pięczka, Wrocław

Transl. by Ewa Chrzanowska-Karpińska

Jozef Hvišč: PROBLEMY LITERÁRNEJ GENOLÓGIE. Slovenska Akadémie Vied, Bratislava 1979, ss. 144

Śledząc wcześniejsze publikacje J. Hvišča (m. in. *Epickéliterárne druhy v slovenskom a polskom romantizme, Transformácia druhovej štruktury v preklade, Vyvin a teoretický prínos polskej genológie, Sienkiewicz a Jégé, K druhovej typológii slovenskej a polskej historickej prózy*) stwierdzić należy, iż w centrum zainteresowań badawczych autora znajdują się

problemy genologii i komparystyki. Obecna praca stanowi próbę całościowego ujęcia tej problematyki, stworzenie jednolitego obrazu stanu słowackiej genologii i zarazem materiał do dalszych badań. Uwaga autora koncentruje się wokół kilku zagadnień: podstaw rozwoju i osiągnięć współczesnej słowackiej nauki o rodzajach i gatunkach literackich, budowy systemu pojęciowego i metodologicznego (podstawa dla nowej koncepcji badawczej), typologii genologicznej jako punktu wyjścia do dalszych badań, miejsca gatunku literackiego w procesie historycznoliterackim oraz relacji dzieła — gatunek — społeczeństwo.

Istotne znaczenie dla badań, przy istniejących rozbieżnościach w pojmowaniu pojęć kategorii i metod genologii, ma ukazanie podstaw teoretycznych i próba stworzenia jednolitego systemu pojęciowego. Autor próby tej dokonuje w rozdziałach: „Povaha literarných žánrov” i w części rozdziału „Metodologicke otázky genologického výskumu” zatytułowanej „Teoretické východiská”. Genologia jako jedna z gałęzi teorii literatury pozostaje z nią w wielorakich związkach, będąc jednocześnie dyscypliną centralną. Toteż przedmiot badań pozostaje w ścisłym związku z badaniami teoretycznoliterackimi, zaś terminologia zostaje przetransponowana na teren genologii w sposób spójny. Przedmiot badań posiada dwa zakresy: rodzaje literackie rozumiane jako zasady literackiego obrazowania (co określa kierunek badań od uniwersalnych kategorii rodzaju ku własnościom poszczególnych gatunków i gatunki literackie jako formy konkretnej realizacji (co prowadzi od badań poszczególnych gatunków ku tworzeniu modeli literackiego obrazowania).

Prezentując szereg definicji rodzaju i gatunku literackiego autor posługuje się terminami „rodzaj” i „gatunek literacki” w znaczeniu: rodzaje literackie są to „podstawowe zasady literackiego obrazowania, wywodzące się ze starożytnych uniwersaliów i klasycystycznych „Naturformen der Dichtung”, „gatunek literacki jest to twór historyczny funkcjonalnie determinowanych własności wyrazowych, poprzez które realizuje się styl epoki”. Celem badań genologicznych jest ujawnianie i klasyfikacja charakteru i funkcji gatunku literackiego w procesie literackim, zaś metodą proponowaną przez autora jest tworzenie systemu typologicznego, rozumianego jako ogół

synchronicznych i diachronicznych składników systemu wyrazowego.

Genologia jako dyscyplina integrująca powiązana jest z innymi gałęziami teorii literatury, m. in. ze stylistyką, wersologią, teorią przekładu, wreszcie z komparatystyką. Jej wpływ wywołał konieczność rozróżniania relacji międzygatunkowych (zjawisko synkretyzmu gatunkowego, gatunki pokrewne), jak i zainteresowanie przyczynami tego zjawiska. Najrozsleglej efektem jej wpływów stała się potrzeba tworzenia syntez międzyliterackich. Ramą badań genologicznych są wyznaczniki społeczno-ideowe; autor podkreśla rolę, jaką pełni reprezentowana przez badacza postawa filozoficzna, system estetyczny, a tym samym zastosowana metoda.

J. Hvišć rozpoczyna analizę na poziomie tekstu literackiego, traktowanego jako całość, w której występują wszystkie kategorie wyrazowe. Na potrzeby badania genologicznego posługuje się gatunkową konfiguracją kategorii wyrazowych, w której wyodrębnia kategorie prymarne i sekundarne, pozostające w licznych wzajemnych związkach. Kategorią nadrzędną jest ikonizacja umożliwiająca realizację manifestacji językowych. Zatem tekst literacki sygnalizuje, jakie czynniki są nośnikami gatunkowości. Analizę tekstu przeprowadza autor na konkretnym materiale literackim (utwory J. Krala i A. Mickiewicza), zaś kolejne etapy to analiza kategorii wyrazowych, systematyzacja składników prymarnych i sekundarnych, konfrontacja pokrewnych gatunków literackich, klasyfikacja gatunków w procesie rozwoju, typologia gatunków w obrębie zależności międzyliterackich.

Punktem wyjścia dla analizy nie jest jedno zjawisko literackie, lecz ich szereg w bogatym kontekście. Porównywanie poszczególnych gatunków (począwszy od porównania statystycznych informacji o gatunkach wspólnych obu autorom lub właściwych jednemu z nich) jest wstępem do analizy utworów. Ponieważ własności gatunkowe występują w różnym natężeniu, autor wyodrębnia wartości stałe, zmienne, potencjalnie zmienne i zerowe, umieszczając je horyzontalnie w proponowanym wzorcu, gdzie wertrykalnie umieszcza się utwory jednego gatunku, autora, szkoły itp. Tak powstaje analityczny model gatunku, traktowanego zarówno jednostkowo, jak i rozumianego ogólnie. W wyniku systematyzacji

własności prymarnych (składniki stałe, statyczne, tworzące historyczny model konfiguracji, oś rozwojową gatunków) i sekundarnych (zmiennych, dynamicznych, wypełniających ów model, tworzących gatunki pokrewne) centrum badań stają się stosunki międzygatunkowe. W ten sposób rozpoczyna się etap konfrontacji genologicznej, polegającej na jakościowej selekcji zjawisk, co stwarza linie typologiczne pokrewnych zjawisk literackich w przestrzeni synchroniczno-diachronicznej konfiguracji gatunkowej wzdłuż tzw. linii konfrontacyjnych (m. in. linia tradycji, ideowo-tematyczna). Wewnątrz poszczególnych linii konfrontacji powstają kategorie własności wyrazowych, z których wybrane determinują styl gatunku literackiego. Końcową czynnością konfrontacji jest z jednej strony stworzenie syntetycznego modelu kategorii wyrazowych opartego na modelach analitycznych, z drugiej zaś prześledzenie związku w obrazie przekrojowym i wewnątrz utworu.

Celem badań genologicznych jest etap następny, typologia gatunków, gdzie poszczególne konfiguracje wyrazowe rozpatrywane są na płaszczyźnie analitycznego modelu gatunku literackiego. Po zastąpieniu własności wyrazowych symbolami matematycznymi, czyli po oznaczeniu częstotliwości ich występowania, powstają modele analityczne. Z ich zestawienia otrzymujemy modele syntetyczne, w których gatunek jest składnikiem szerszego zjawiska. W ten sposób genologia tworzy wspólną płaszczyznę z typologią komparatystyczną; tworzenie modeli syntetycznych daje wiele możliwości interpretacji.

Rozdział „Metodologicke otázky genologického výskumu”, jako część o zasadniczym znaczeniu, zawiera oprócz przedstawionych wyżej założeń teoretycznych i etapów postępowania badawczego projekt typologii gatunków literackich. Autor zaznacza, iż projekt ten nie stanowi zamkniętej już całości, lecz będzie traktowany jako punkt wyjściowy dla dalszych badań. Założenie, iż typologia gatunków literackich jest elementem systemu badań, wpływa ze specyfiki przedmiotu genologii i dąży do funkcjonalnego określenia typów literackich. Biorąc pod uwagę uzupełniające się koncepcje — H. Markiewicza, którą zdaniem autora należy uważać za najpełniejszą, lecz która ma charakter statyczny, normatywny, i koncepcję Cz. Zgorzelskiego, której naj-

istotniejszą cechą jest podkreślenie dynamiki rozwoju, J. Hvišć proponuje systematykę, w której wartość nadrzędną stanowi gatunek, a ramy — rodzaje literackie, opartą na opozycji gatunków, form literackich i form stroficznych oraz na opozycji liryka — epika. W powstałych konfiguracjach gatunkowych typologiczne cechy gatunku zmieniają się na wyrazowe: na obszarze liryki — gatunki o charakterze „personalnym” (pieśń), w epice gatunki o charakterze „apersonalnym” (epos). Na pograniczu mieści się poemat liryczno-epicki. Podział ten pozwala ukazać podstawowe formy genologicznej ewolucji gatunku (opozycja regresywna i progresywna). Klasyfikując poszczególne typy posługuje się autor klasyfikacją H. Markiewicza, rozszerzając ją o etap określania własności rozwojowych, czyli badanie stałych i zmiennych składników struktury rodzajowej. Przenosząc postulaty Cz. Zgorzelskiego na gatunki epickie autor proponuje następujący podział: gatunki literackie o charakterze pieśniowym — (w klasyfikacji H. Markiewicza liryka auto-prezentacyjna), np. pieśń, romanca, dumka, gatunki o charakterze deklamatoryjnym (typ wypowiedzi apelatywnej, np. hymn, oda, fraszka, tren, sonet), gatunki o charakterze opisowym (np. kronika, dziennik, epos, sielanka, autobiografia, mit), gatunki o charakterze narracyjnym (bajka, powieść, nowela, epopeja), gatunki o charakterze dialogowym (dramat, tragedia, komedia, opera).

Rozwój, miejsce i funkcja gatunków w procesie historycznoliterackim są rozpatrywane w rozdziałach: „Vyvin literarnych žanrov”, „Žaner ako jednostka literarneho procesu”, „Vyvinova variabilita žanrov”. Autor dokonuje w nich analizy na podstawie konkretnego materiału literackiego. I tak rozwój gatunku ukazany jest na przykładzie literatury romantycznej narodów słowiańskich (m. in. twórczość A. Mickiewicza). Wskazując na związki gatunków ze świadomością społeczno-historyczną, przedstawia etapy ich rozwoju — formowanie, różnicowanie, stabilizacja, w oparciu o warstwy ideowo-tematyczne — ludowość, historyzm, walka narodowyzwoleńcza, przy czym podkreśla, iż miała ona szczególnie wpływ na kształtowanie świadomości gatunkowej, odzwierciedlonej w systemach gatunkowych literatur narodów prowadzących tę walkę. Zjawiska te bada od chwili ich powstania do uformowania się pełnego systemu gatunko-

wego, gdzie naczelną rolę zajął gatunek najlepiej odpowiadający aktualnym potrzebom społecznym. W literaturze słowackiej rolę taką pełni ballada — warstwa ludowości, poemat historyczny — warstwa historyczna, poemat romantyczny — warstwa narodowyzwoleńcza.

Autor przechodzi do analizy rodzaju jednego gatunku; jest nim ballada. Na wybór omawianego utworu (*Zuzanka Hraškovie* P. Hviezdoslava) wpłynął fakt, iż jego źródła wywiesić można z ballady słowackiej wzbogaconej o elementy ludowe, wpływu Goethego, Schillera i epiki ludowej. Literacka realizacja sprawiła, że powstał nowy typ ballady, gdzie elementem najbardziej znaczącym stał się temat i kompozycja oparta na epickich utworach ludowych. W wyniku transformacji rozwojowej ballada ta wyrosła z tradycji poetyki romantycznej, reprezentując wyższą strukturę gatunkową w nowej, realistycznej poetyce.

Rozdział „Dielo-žaner-spočnosť” zawiera rozważania nad faktem, iż prymarną funkcją gatunku jako „utworu dynamicznego, warunkującego istnienie diachronicznego i synchronicznego zróżnicowania stylów, jest przenoszenie przezeń pierwiastków będących dziedzictwem kulturalnym, jak i wynikających z aktualnych stosunków społecznych. Oddziaływanie to odbywa się w obu kierunkach — gatunek jako czynnik powstania dzieła literackiego oraz jako czynnik określający istnienie dzieła w kontekście społecznym. Badaniem tych relacji zajmuje się autor ze stanowiska komparatystyki typologicznej i genologii.

Przedstawione rozważania poprzedza wprowadzenie w historię i stan współczesny genologii słowackiej. Autor podkreśla wpływ genologii polskiej, wskazując na uzupełnianie jej tendencjami komparatystyczno-typologicznymi.

Propozycja typologii *gatunku wysunięta* przez J. Hvišća łączy w organiczną całość normatywność oraz dynamikę rozwojową. Poprzedzona wnikliwą analizą etapów procesu badawczego, pozwala na badanie gatunków literackich w przekroju synchronicznym i diachronicznym oraz na ujęcie tego problemu w szerokim kontekście historyczno-literacko-społecznym. Jest ona propozycją zasługującą na uwagę, wnosząc istotne i konstruktywne sugestie rozszerzające pole badań genologicznych.

Małgorzata Pośpiech, Wrocław